

Olena BOIARCHUK

**Glimpses of History of the Ukrainian Official-business Language Lexis
(довіреність, доручення)**

Ukrainian official-business language lexis and phraseology is currently in the phase of formation and unification. The article is dedicated to the issue of functioning of two Ukrainian official-business language terms – *довіреність* and *доручення*. The usage of these terms is still inexact. Thus this issue needs to be thoroughly studied. To study the history of two aforementioned terms in the Ukrainian official-business language, we appealed not only to contemporary interlingual official-business, law, and banking language dictionaries, but also to the dictionaries published in Ukraine during the twentieth century. To achieve the legal certainty in the usage of these terms in the meaning of “a document by which somebody is granted power of attorney”, we should choose only one of them. As far as the term *доручення* has a little bit different connotation and it is an equivalent to the Russian lexeme “*поручение*”, the most optimal alternative may be to leave the term *довіреність*.

Олеся Гаврилацук

**Вибір номінації адресата мовлення сучасним
українським чоловіком
(лексико-семантичні особливості)**

Актуальним у сучасному мовознавстві є вивчення особливостей перебігу комунікативного акту, зокрема, місце у ньому номінації адресата мовлення. Перспективним у цьому плані є дослідження ролі гендерного чинника у виборі засобу апеляції адресантом. Об'єктом цього дослідження вважаємо художньо інтерпретоване внутрішнє мовлення (а не тільки власне зовнішнє та зображене у художньому тексті зовнішнє мовлення), контексти із якого містять найяскравіші і влучні номінації адресата мовлення.

З огляду на зазначене вище розрізняємо активного та пасивного адресатів художньо інтерпретованого мовлення: першим є сам адресант у випадку

самозвертання, а другим є адресант, до якого звертаються подумки, і він не може бути безпосереднім учасником комунікативного акту, тобто реагувати та впливати на перебіг спілкування.

Матеріалом розвідки обрано тексти романів сучасних українських письменників: Любка Дереша («Поклоніння ящірці», «Культ», «Намір!» і «Трохи пітьми, або На краю світу»), Леоніда Кононовича («Я, зомбі...», «Довга ніч над Сунжею», «Мертва грамота», «Детектив для особливих доручень» і «Кайдани для олігарха») та Олександра Винокурова («Убий мене, убий...» і «Журналюга-1: Під одним дахом зі смертю»). Усі твори написані від першої особи однини, а тому вжиті у текстах номінації адресата мовлення вважаємо типовими для мовлення сучасних українських чоловіків.

Лексико-семантичні особливості звертань чоловічого художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення. Як показав аналіз лексичного матеріалу, під час самозвертання для номінації адресата чоловіки використовують:

1. Власні назви.

1.1. Емоційно забарвлені: позитивно (зменшено-пестливі форми імені): *Ну, Павлусю, ну, золотко. Пригадай, що ти – майстер спорту з боксу ...* [ВЖ: 21]; негативно: *Погуляв, Павлуню?* [ВЖ: 18]; *Очевидно, їй було незручно від того, що банзай був свідком її вигнання. А, може, то не було вигнання... Га, Юричку?* [ДК: 34].

1.2. Емоційно забарвлені негативно із використання імені відомого літературного персонажа: *Дарця прийшла квадранс по сьомій, отже, вийшла ще до вечері в ідальні. А, отже, мій непутящий Вотсоне, мала вже голодна* [ДК: 89].

1.3. Нейтральні за забарвленням: із використанням повної форми імені: *Бо у тебе, Михайле, це завжди було. Як сталава голка від крапельниці десь у мозку чи як шматок чарівного люстерка у серці* [ДП: 119]; імені і по батькові: *Це, Романе Петровичу, не детектив читати* [ВУ: 126]; прізвиська: *А, може, ти хворий, Банзаю, може у тебе гашишний делірій, або онейроїдна шизофренія, або гострий невербальний галюциноз, або все на купу, га?* [ДК: 155]; свого професійного псевда: *Он як, Оскарє. Ти хочеш зрівнятися з ними, правда!* [КЯ: 166].

2. Загальні назви:

2.1. Емоційно забарвлені позитивно: *Ну, Павлусю, ну, золотко* [ВЖ: 21]; *Мій друже, чи ти пам'ятаєш туманний мороз грудня?* [ДК: 79].

2.2. Емоційно забарвлена негативно: *Е, шановний, вставай* [ВЖ: 96]. Прикметник «шановний» уживають «для вираження фамільярної оцінки кого-небудь, чого-небудь» [ВТССУМ: 1613].

Під час звертання до пасивного адресата використовують номінації:

I. Особи:

1. Власною назвою:

1.1. Емоційно забарвленою позитивно за допомогою зменшено-пестливих форм: **Карольцю**, *люба моя*, *з'явись на тому місці, де хвилька накочується на берег... і я допливу...* [ВУ: 125]; **Хто ти, Жанночко?** [ДТ: 80]; **Іринко**, *де ти пропадаєш?* [ДК: 206].

1.2. Емоційно забарвленою негативно із використанням імені (у зменшено-пестливій формі): **Мар'яшко**, *дурепю малолітня, пробач, будь ласка* [ДН: 36]; **О, Федю**, *ми відкриваємо нові площини твого таланту* [ДП: 156], а також прізвища адресата у кличному відмінку (**Корій** → **Корію**): **Де ти? Вийди, Корію!** [ДК: 223], що не відповідає нормам та етикету сучасної української мови і є виявом зневаги або фамільярності по відношенню до співрозмовника.

1.3. Нейтральною з використанням імені: **Лорна**, *з тобою деколи буває так важко* [ДТ: 85]; імені та по батькові: **Ні, Бузі Абрамовичу**, *не пізно* [ВЖ: 224]; прізвища: **Умри, Бандера!** *Русифікація наступає!* [ДН: 108]; прізвиська: *Та якби ж ти, Хіпні, знав, як я жахаюся, коли згадую, ЩО наробив* [ДП: 36] та професійного псевда: *Що ж, Мурате, подумав я, отже, ти заборонив мені чіпати цього чоловіка...* [КЯ: 139].

2. Загальними назвами:

2.1. Емоційно забарвленими позитивно:

2.1.1. За спорідненістю і свояцтвом: *Московський інвестор, відомий філолог із характерним прізвищем Іцкович відкрив у самому серці галицького п'ємонту – на центральній вулиці княжого міста! у двадцяти метрах від пам'ятника Шевченку! – кафе-книгарню, де збирався продавати винажково – мамочка! – російську – ой-ой-ой! – літературу – жах! – філологічного – ай! наших б'ють! – напрямку! Мамо, ховайся!.. Русифікація наступає!* [ДН: 108]; *Чому змовчали, тату й мамо?* [ДН: 104].

2.1.2. За ставленням до адресата:

2.1.2.1. У прямому значенні: *Еліна Бут! Як я про тебе, золотко, забув!* [ВЖ: 184]; **Карольцю**, *люба моя*, *з'явись на тому місці, де хвилька накочується на берег...* [ВУ: 125].

2.1.2.2. У переносному значенні: *Всіх нас, українців, обманули! Вони хотіли, щоб ми були щасливі, але вони хотіли, щоб ми були бідні! Вони хотіли, щоб ми були щасливі, але вони хотіли, щоб ми були бідні! Вони хотіли, щоб ми були щасливі, але вони хотіли, щоб ми були бідні!* [ДП: 92]; *Всю правду швиденько замнули і сказали, що трапився крововилив у мозок. Такі-от пироги, малята* [ДК: 177].

2.1.3. За стосунками із адресатом:

2.1.3.1. У прямому значенні: *Так, друзі та приятелі: як з'ясувалось, я й справді зовсім не проти вбити* [ДП: 88].

2.1.4.2. У переносному значенні: *За якусь крихту секунди в голові пронісся вихор думок: спакувати наплічники, взяти те дівча за руку і поволочитися у Країну туманів, де тебе приймуть за свого..., відшукати там Моррісона, Гендрікса і Беррета, і ще Керуака з Дженіз Дžоуплін, і Короля Елвіса, і спитати в Чарлі Паркера, яку музику він слухав у дитинстві, а потім потиснути руку старому доброму Дžону Леннону і вигукнути: «Старі! Як добре, що ми нарешті разом!»* [ДП: 135].

2.2. Емоційно забарвленими негативно:

2.2.1. За спорідненістю та свояцтвом у переносному значенні: *Га, що скаже-те на таке, дідуню? Задоволені? Гадаю, Ваші посинілі губи означають «ТАК»* [ДП: 88]; *Май таке бажання, я міг би витягнутою рукою скуйовдити русяє волосся на голові Ігорича: мовляв, молодець! Шукай, синцю, далі!..* [ДП: 40].

2.2.2. За особливостями поведінки та індивідуальними якостями:

2.2.2.1. Із прямим значенням: *Розплющ очі, кретине!* [ДК: 223]; *Мар'яшко, дурено малолітня, пробач, будь ласка* [ДП: 36]; *Скоти, гниди, нікчеми! Нащо вас у світ пустили?!* [ВЖ: 128].

2.2.2.2. Із переносним значенням: *Ну, погань, Павло Трояник ... ще не забув, що таке бокс і з чим його їдять* [ВЖ: 104] («Погань, -і, ж. ... 4. перен. розм. ... // Негідна, нікчемна людина, що викликає зневагу, презирство» [ВТССУМ: 1003]); *Втягаю повітря, а воно паперове, – дайте дихнути, фашисти...* [ДН: 104]; *Чому не попередили, суки, що все скінчиться так швидко?* [ДН: 104] («Сука... Взагалі про підлу, нікчемну людину» [ВТССУМ: 1214]).

2.2.3. За родом діяльності:

2.2.3.1. Із прямим значенням: *Ахой, координаторес!* [КТ: 116]; *Здам я тебе, злодюго, Солов'ю, щоб не нишпорив по чужих дворах* [ВЖ: 204].

2.2.3.2. Із переносним значенням: *Ну, що... лягаві* [КЯ: 115] («Лягавий ... 2. // у значенні ім. лягавий, -вого, ч., розм. Поліцейський, міліціонер» [ВТССУМ: 632]).

2.2.4. За національною належністю у прямому значенні: *Пожив би ти, друже янкі, в селі, – так ще й років з двадцять тому, коли ні доріг, ні газу, ні електроенергії...* [КЯ: 305] – до американця.

2.2.5. За стосунками із адресатом у прямому значенні: *Що ж, пробачте, братове по чарці, за таку ганебну думку про вас!* [ВЖ: 139]; *Ну, що ж, дружбане, за те, що ти обікрав убивцю, я тобі прощаю всі гріхи і в міліцію не здам* [ВЖ: 204].

2.2.6. За ставленням до адресата із переносним значенням: *Ні, дорогенький, я тебе випереджу, щоб устигнути до того місця, де ти щось копав*

[ВУ: 21]; *Тільки слухала, розвісивши вуха (вибач мені, **дороженька**, що так кажу) [ВН: 212]; Побачили чужих – і кінець хіпуванню: ховаються за камені, закриваються рушниками. Смішно, **шановні** [ДТ: 127]; Тільки ж, **люди добрі**, не треба жбурлятися котами! [ВЖ: 93]; Тут уже, **братику**, не сховаєшся! [ВЖ: 107]; Так ти, **голубе**, із якихось спецслужб... [КЯ: 336].*

2.3. Нейтральними номінаціями адресата:

2.3.1. За спорідненістю і свояцтвом: *Павло Трояник, він же, простіть, **батько з матір'ю**, Верівел, ще не забув, що таке бокс і з чим його їдять [ВЖ: 104]; Від цих думок я, певне, втрачаю голову, бо мені хочеться закрити зараз на повний голос, але стримуюсь і кричу лише подумки: «**Діти**, я люблю вас!» [ВУ: 272].*

2.3.2. За суспільними відносинами, в яких перебувають учасники спілкування:

2.3.2.1. При звертанні до конкретного адресата мовлення: *Ні, хоч і вельми вдячний за пропозиції, мем. **Точніш пані** [ДП: 92]; Ну, **товаришу прапорцику**, виручай хоч тепер! [ВЖ: 39]; Не смішіть мене, **панове** [КЯ: 158]; Ну, **хлопці**, дорого вам обійдеться вбивство Сенсея ... [КМ: 75].*

2.3.2.2. При звертанні до потенційних адресатів мовлення для відтворення процесу встановлення контакту у процесі звернення: *Як вам таке, **пані та панове**? [ДК: 184]; Враження – не передати. **Пацани** [ДН: 93]; Ну де ж ви, **друзі**? [ДК: 222].*

3. За допомогою поєднання загальної і власної назв:

3.1. Емоційно забарвлених негативно (за стосунками у прямому значенні): *Що ж, **друже Холоденку**, доведеться нам зустрітись... [КМ: 70] («Друг ... 1. // одн. друже, мн. друзі). Уживається у кличній формі за ... іронічного звертання» [ВТССУМ: 329]).*

3.2. Нейтрально забарвлених (за суспільними відносинами у прямому значенні): *І взагалі, **пане Андрію**, яке вам діло до мене, мого лібідо і до моїх уподобань? [ДК: 148]; Ну що, **товаришу Крижинський**, думав я посміхаючись, от ми й зустрілися [КЯ: 145].*

II. Бога:

1. Емоційно забарвленими номінаціями (у прямому значенні): ***Господи**, збав мене від цих непроханих гостей! [ВУ: 174]; Дякую тобі, **Господи**, і за це [ДП: 40]; **Боже батьку**, поверни мені пам'ять! [ВЖ: 10].*

2. Нейтральною номінацією: *О, **Боже**! Чим я завинив перед тобою, що, куди не піду, всюди неодмінно натикаюся на всіляке жахіття?! [ВУ: 104]; Пробач нам, **Боже** [ДП: 120].*

III. Тварин:

1. Власною назвою: *Дюків виск затих. Царство тобі Небесне, брате Дюче* [ДП: 45].

2. Загальними назвами:

2.1. За допомогою іменника у переносному значенні: *Їжак. А щоб ти, друже, був живий-здоровий!* [ВУ: 76]; *Дюків виск затих. Царство тобі Небесне, брате Дюче. Пробач, що ми з тобою так нехороше повелися* [ДП: 45] («Брат ... 2. ... друг...») [ВТССУМ: 61–62]).

2.2. За допомогою оцінного субстантивата у прямому значенні: *Оте щось ворушиться на спині, жалібно поскімлює... Кошенятко. Бідолашне, як ти мене настрахопудило!* [ВЖ: 93] («Бідолашний, -а, -е, розм. Бідний, нещасний, безталанний // у знач. ім. бідолашний, -ного, ч.; бідолашна, -ної, ж. Нещасна, безталанна людина») [ВТССУМ: 80]).

IV. Абстрактних понять: *Ну все. Прощай, злий світе, я здурів* [ДК: 155].

Згідно із наведеними прикладами номінацій адресата художньо інтерпретованого мовлення чоловіки-адресанти звертаються до себе за допомогою власних назв у таких формах, які звикли чути на свою адресу в зовнішньомовленнєвому спілкуванні. Іноді номінацію у формі імені та по батькові (*Романе Петровичу*) носій свідомо обирає для підкреслення серйозності та важливості справи і спонукання себе до відповідних дій.

Самокритика у мовленні чоловіків передана зменшено-пестливими формами імені (*Юрчику, Павлуно*) та позитивно забарвленою, вжитою у прямому значенні лексемою *шановний*. Такі номінації виконують функцію протиставлення. Про інтелектуальне спрямування розмови чоловіків може твердити приклад самозвертання за допомогою «запозиченої» номінації адресата мовлення із відомого літературного твору (*мій непутящий Вотсоне*).

У мовленні чоловіків зафіксовано самозвертання, що служать для урегулювання суспільних відносин: ім'я у повній формі (*Михайле*), ім'я та по батькові (*Романе Петровичу*), професійне псевдо (*Оскарє*), які у зовнішньомовленні надають офіційності спілкуванню, а також прізвище, за допомогою якого прийнято звертатися до адресанта у вузькому колі осіб (*Банзаю*). Використання таких номінацій підтверджує думку про важливість для чоловіка збереження соціальних ролей [2: 29] та асоціювання себе із професійною сферою діяльності [3: 162].

Підтвердженням сказаного вище є також номінації пасивного адресата мовлення, звертаючись до яких, чоловіки підкреслюють соціальні ролі та суспільну ієрархію, вказуючи на різницю у віці (*Бузі Абрамовичу*), ділові стосунки (професійне псевдо *Мурате*) чи просто шанобливе ставлення до співрозмовника (*панє Андрію*).

Звертаючись до пасивного адресата мовлення, чоловіки для вираження позитивного ставлення використовують зменшено-пестливі форми імен (*Жанночко, Іринко, Карольцю*) та загальні назви із позитивно забарвленими значеннями (*золотко, люба моя, малята, тату й мамо*), а також нейтральні за емоційним навантаженням лексеми (*друзі та приятелі*).

Цікаво, що зневажливе ставлення до адресата чоловіки виражають за допомогою номінації адресата у формі прізвища (*Корію, друже Холоденку*), адже «використання автономного прізвища в ролі звертання українським етикетом трактується як не дуже ввічливе» [1: 40], а також значної кількості лексем із прямим (*кретине, дурепю малолітня, дружбане, злодюго, друже янкі, братове по чарці, нікчемі*) та переносним (*дідуню, синцю, погань, братику, голубе, гниди, фашисти, суки, лягаві, дороженький, дороженька, шановні* та ін.) значеннями. Бачимо, що у виборі влучних номінацій адресант-чоловік обирає досить незвичні, щоб «вкрутити слівце» [2: 31].

Звертаючись подумки до покійників, чоловіки звертаються до них так, як і за їхнього життя. Проте до покійників, які за життя стали відомими, звертаються на прізвище (*Бандера*) та фамільярним найменуванням (*старі*).

При звертанні до Бога чоловіки використовують типові для таких звернень номінації (*Господи, Боже, Боже батьку*).

Чоловіче мовлення представлене звертаннями до тварин. Вони вказують на відношення адресанта до адресата-тварини (*друже, брате, бідолашине*), що може іще раз доводити думку про те, що «в жіночому логосі частіше фокусується опредмечування речі, а не відношення» [2: 31].

Наявність тільки однієї номінації адресата мовлення при зверненні до абстрактних понять свідчить про те, що чоловіки бачать своїми співрозмовниками тільки конкретних осіб, а також зрідка тварин. Зазначимо, що звертання до Бога належать до особливої категорії номінацій, яка відображає внутрішній світ людини у релігійному аспекті.

Перспективним вважаємо дослідження особливостей лексико-семантичного наповнення номінацій адресата жіночого художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення.

Література

1. Прагматика апеляції в українській мові: навч. посібник. – Чернівці: Рута, 2003. – 80 с.
2. Ставицька Л. Мова і стать // Критика. – 2003. – № 6. – С. 29–34.
3. Handke K. Socjologia języka. – W.: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 384 s.

Джерела

- ВЖ** Винокуров О. І. Журналюга-1: Під одним дахом зі смертю. – К.: Браво, 2003. – 248 с.
- ВТССУМ** Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
- ВУ** Винокуров О. І. Убий мене, убий... – К.: Браво, 2003. – 276 с.
- ДК** Дереш Л. Культ. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2006. – 240 с.
- ДН** Дереш Л. Намір! – К.: Дуліби, 2006. – 296 с.
- ДП** Дереш Л. Поклоніння ящірці. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2006. – 176 с.
- ДТ** Дереш Л. Трохи пітьми, або На краю світу.– Х.: Книжковий «Клуб сімейного дозвілля», 2007. – 288 с.
- КК** Кононович Л. Кайдани для олігарха: Кримінальний роман. – Львів: Кальварія, 2001. – 208 с.
- КМ** Кононович Л. Мертва грамота. – Львів: Кальварія, 2001. – 252 с.
- КЯ** Кононович Л. Г. Я, зомбі. Довга ніч на Сунжею. – К.: Джерела М, 2000. – 352 с.
- СУМ** Словник української мови. – В 11 томах. – К.: Наук. думка, 1970–1980.

Olesya GAVRYLASHCHUK

The Nomination Selection of the Speech Addressee by Modern Ukrainian Man (Lexico-Semantic Peculiarities)

The article deals with the peculiarities of influence of gender factor on the nomination choice of addressee that is reflected in fiction texts. In particular, a gender marked use of lexemes connected with addressee in the interpreted inner indirect speech has been analysed. The lexico-semantic classification presents the nominations of addressee in a man's speech, with the distinction of the active – addressee's speech (when the speaker can't take part directly in the communication, which is recreated in the inner speech). This research has been conducted on the materials of the modern Ukrainian fiction.